

O notářství

Dr. Jaroslav Čulík,

president notářské komory a notář v Praze

Notářství jest jednou z nejstarších institucí právních. Zárodky notářství shledáváme již u starých Židů, Egyptanů a Asyřanů, u nichž byla zvláštní třída lidí, tak zvaných „scribae“, kteří měli za úkol spisovati a stvrzovati listiny. Písaři tito používali značek těsnopisných a požívali vážnosti kněží. Podobně u Řeků byli takovíto písaři, kteří jakožto veřejní úředníci sepisovali úmluvy a uschovávali je jako průvody. Tyto úřady byly neobyčejně čestné a úřad ten propůjčován pouze občanům mohovitým, nadaným a způsobilým. Avšak teprve v právu římském se vyvinul ústav notářský, který dlužno pokládati za počátek dnešního zřízení notářského. V pramenech římského práva nazývají se písaři, kteří používali rovněž značek těsnopisných (tak zv. notae) exceptores actuarii a notarii. Tohoto názvu notarii použil snad po prvé Sv. Augustin v knize 2. De doctrina Christi, kdež uvádí: „Notas qui didicerunt proprie notarii appellantur . . .“ Tito notarii nazývali se také namnoze cursores a zmínku o nich nacházíme zejména u *Marciala* Lib. XIV. N. CCVI. Podobně i *Seneka* zmiňuje se o těchto cursorrech v 90. epistole uváděje: „Celeritatem linguae manus sequitur.“ V Digestách XXIV. 1. 40. uvádí se: „Titius miles notario suo testamentum scribendum notis dictavit, et antequam litteris praescriberetur vita defunctus est.“ Pravými předchůdci notářského stavu nebyli však tito písaři, nýbrž tak zvaní „tabelliones“, kterýžto název odvozován byl od tabulek dřevěných potažených voskem, na kterých se psalo. *Cujaccio* (Lib. VII. Cod. Vol. X. col. 64 N.) uvádí: „Tabellio is est, qui ex mandato partium contrahentium contractus conscribit et partibus edit“ a *Peretius* učí, že: „Tabelliones circa privatorum conventiones versabantur easque in instrumentum publicum referebant et auctoritate donabant, prout hodie faciunt notarii publici.“ Tito tabellioni byli vires fide et virtute conspicui. Tabellioni tvořili zvláštní sdružení, v jehož čele stál předseda zvaný „primicerius“ (quasi primus in cera) a tabellionem mohl se státi pouze člověk čestný, znalý písma a řečnictví, jak uvádí *Cujaccio* (Ad. Lib. X. Cod. et. Exposit. Nov. 44, vol. II., col. 906 E et 1092 D). Tabellionové psávali před svědky prvopis tak zvaný scheda, který přepisovali na čisto, což se nazývalo: „in purum seu in mundum instrumenta redigere“. Tyto čisto-pisy byly pak přečteny svědkům, kteří je podepsali, načež následovala for-

mulka: „post roboratam a testibus traditam complevi et absolvi“, načež se podepsal tabellio a připojil svou úřední pečeť. — Název tabellio zachoval se dosud k označení notářů v Portugalsku.

Dlužno proto za kolébku notářství pokládati Italii, odkud pak instituce tato rozšířila se do celého světa.

Vývoj notářství v různých státech nebyl stejný. Podle římského práva byl tabellio výhradním osvědčovacím orgánem pro právní listiny. Tento čistý systém výhradního osvědčovacího orgánu přešel pak do veškerých takměř práv národů románských (mimo Rumunsko) a také do některých zemí německých.

Také v zemích českých se záhy setkáváme, a to již ve XII. století, s písaři sběhlými v praktickém právnictví, jež ustanovováni byli při královské kanceláři jako písaři královští, tajní písaři, neb dokonce jako nejvyšší kancléř královské kanceláře, který spravoval kancelář tu jako protonotarius. Podobně také arcibiskup a biskupové drželi si takovéto písaře, takže ve stol. XIII. zařízení bylo v Praze učiliště snad první v celé střední Evropě, kdež se vyučovalo umění notářskému, totiž sepisování listin. Stavů notářskému tehdy věnovaly se osoby ponejvíce ze stavu duchovních a následkem toho se stalo, že těmto duchovním uděloval papež svolení provozovati úřad notářský. Byli pak vedle sebe písaři neboli notáři apoštolští a písaři jako notáři královští. Od notářů požadovala se zvláštní zkouška způsobilosti a úřední přísaha. Při jmenování notářů papežem nastala však veliká libovůle a jmenováno bylo mnoho notářů nezpůsobilých. Následek toho byl, že se při sepisování listin notářských vyskytly nesprávnosti a povstaly z toho časté zmatky a spory, takže si veřejně do notářů bylo stěžováno a proto si císař a král Karel IV. vyhradil právo jmenovati veřejné notáře sám; později však udělil právo jmenovati notáře také arcibiskupu Arnoštovi z Pardubic a biskupu Dětrichu z Portic. Za Karla IV. dosáhl vývoj notářství nejvyššího vrcholu.

První notářský řád zaveden byl teprve císařem Maxmiliánem dne 18. října 1512. Působnost notářů, jež podle tohoto notářského řádu byla velice značná, byla omezena patentem císaře Josefa II. ze dne 1. května 1781, č. 13 s. s. z., který ustanovoval, že z listin notářských pouze protesty směnečné jsou veřejnými listinami. Následek toho byl, že se vzrůstalo měrou úžasnou pokoutnictví, takže v roce 1826 sám sbor vídeňských advokátů žádal, aby za účelem odstranění pokoutnictví bylo dáno advokátům výhradné právo zřizovati listiny. Nejvyšší soud vídeňský ve zprávě předložené císaři ze dne 7. února 1844 č. 600 doporučil, aby zavedeno bylo v Rakousku opět notářství. Zpráva ta přiměla ministra spravedlnosti dra Ant.

rytíře Schmerlinga k tomu, že podáním ze dne 30. dubna 1850 navrhl císaři, aby znovu v život uvedl ústav notářský jako ústav státní, aby občanům se dostávalo rad o právních jednáních a veřejných listin od osob k tomu státem ustanovených a pověřených.

Patentem ze dne 29. září 1850, č. 366 ř. z., zaveden byl nato nový notářský řád a § 3 ustanoveno, že, aby se něco mohlo vložiti do knih veřejných, zapotřebí jest k tomu spisu notářského. Tím se stal opět notář výhradním a jediným osvědčovacím orgánem pro listiny tabulární. Tento notářský řád nepotrval však dlouho, neboť dne 21. května 1855, č. 95 ř. z., vydán byl nový notářský řád, kterým odstraněna byla závaznost zřizovati notářské listiny pro zápisy do veřejných knih. Na místě toho však zavedeno bylo současně vydaným nařízením ze dne 21. května 1851, č. 95 ř. z. mandátní řízení na základě notářských spisů. Notářstvo rakouské domáhalo se od té doby stále toho, aby bylo uznáno za výhradní osvědčovací orgán, avšak snahy jeho nedošly splnění. Dosaženo jen toho, že se zavedením nového notářského řádu ze dne 25. července 1881, č. 75 vydán byl současně pod č. 76 ř. z. zákon o zavedení nucených forem notářských spisů pro určité kategorie právních jednání.

Po převratu domáhalo se i naše československé notářstvo nového notářského řádu, a vypracovalo samo zvláštní osnovu, která předložena byla ministerstvu spravedlnosti, tímto byla přepracována a má se nyní státi zákonem. Avšak ani v tomto novém notářském řádu není notářský orgán ustanoven za výhradní a jediný osvědčovací orgán, ač působnost jeho byla rozšířena.

Notářství v Rakousku a v nástupnických jeho státech má tu další zvláštnost, že povoláno jest též k provádění různých úkonů soudního komisařství při pozůstalostech, poručnictví a v jiných úkonech mimosporného řízení i v provádění dražeb, dále ke zřizování listin soukromých, zastupování ve věcech mimosporných a po případě u soudu, kde nejsou aspoň dva advokáti, ve věcech sporných a konečně i ve věcech trestních.

Jeví se tudíž notář ve státech těchto ve trojí funkci: jako orgán osvědčovací při sepisování listin, jako neplacený výpomocný úřad soudcovský ve věcech mimosporného řízení a jako soukromý zástupce a obhájce stran ve věcech mimosporných, sporných a trestních. Jest proto obtížno podati správnou definici o pojmu notářství. Teorie v tomto ohledu není jednotná. *Oestereley* pokládá notáře za služebníky státu a odvozuje moc zřizovati listiny od vládce, který má pro sebe největší víru a přenáší tuto víru na notáře (*Darstellung des deutschen Notariates* str. 152). *Hefter* nazývá notáře patentovanými státními úředníky, *Goesterding* pokládá je za plnomoc-

níky státní, zmocněné sepisovati listiny. *Zachariä* čítá notáře k nepřímým státním úředníkům, podobně *Oestermann*; *Rietsch* pokládá notáře za soukromou osobu a současně též za osobu úřední. *Sediva* nazývá notáře správcem státního úřadu a tvrdí, že jest státním zřízencem, veřejným úředníkem, ale ke státním úředníkům v užším slova smyslu nepatří. *Batěk* dovozuje, že notář jest veřejným úřadem. Náhled poslední dochází též výrazu v zákonodárství jiných států. Tak francouzský notářský řád *Code du notariat* stanoví, že: „les notaires sont des fonctionnaires publics“, italské právo *Ordinamento del notariato* uvádí: „I notari sono ufficiali pubblici“, právo portugalské v notářském řádu svém ze dne 18. září 1922 čl. 1. stanoví: „Os notarios sao funcionarios publicos“, holandský notářský řád: „Wet Op Het Notaris-Ambt“ uvádí: „De notarissen zijn openbare ambtenaren“. V Litvě, Lotyšsku a Bulharsku jest notářství státním úřadem. Notářské kruhy za starého Rakouska zastávaly náhled, že notář jest osobou nadanou státem věrou ve službách osob třetích. Osnova nového československého notářského řádu stanoví, že notáři jsou orgány státní správy. Jisto jest, že notář jest orgánem veřejným, nadaným veřejnou věrou, jenž povolán jest osvědčovati právní jednání a jemuž nadto ukládány jsou určité funkce soudnictví mimosporného.

Poněvadž notář nemá stálého platu, jest povaha jeho rozdílná od povahy úřadu státního; vzhledem k tomu však, že ustanoven jest státem, aby osvědčoval právní jednání a vykonával různé funkce řízení mimosporného, dlužno jej pokládati za státní orgán placený stranami. Tato funkce státního orgánu dochází ještě více výrazu v osnově československého notářského řádu, podle něhož působnost notářů byla rozšířena i na osvědčování různých stavů, tak zvaných „notorietních aktů“ — na uschování listin, peněz a jiných hodnot všeho druhu a na provádění řízení jiných úkonů nejen z příkazu soudů, nýbrž i z příkazu jiných úřadů. Také ustanovení, že notářský spis, přivolí-li k tomu strany, může býti ihned vykonatelným, tak jako soudní smír, nasvědčuje tomu, že notář jest orgánem státním. Podle našeho práva není notář výhradním osvědčovacím orgánem, nýbrž jsou jeho působnosti vyhrazena pouze určitá právní jednání velice důležitá, kdežto zřizovati listiny soukromé jest ponecháno na vůli každému, ačkoliv oprávnění sepisovati takové listiny uděleno bylo výslovně pouze notářům v § 4 nové osnovy notářského řádu. Notáři jsou též oprávněni zastupovati strany a činiti podání ve všech věcech mimosporných i u jiných úřadů, ano mohou zastupovati strany i ve věcech sporných a mohou býti obhájci ve věcech trestních.

Notář ustanovován jest státem; u nás, v nástupnických státech, v Německu a Japonsku ministrem spravedlnosti. Podle nové osnovy má býti ustanovován celou vládou. Tak tomu jest také v Portugalsku. Ve všech ostatních kontinentálních státech evropských, kde zřízeno jest notářství, jmenován jest notář hlavou státu.

Notář podléhá dozoru notářské komory, jakož i podle nové osnovy dozoru presidia vrchního zemského soudu a ministra spravedlnosti; ve své kvalifikaci jako soudní komisař dozoru též presidia sborového soudu I. stolice. — Notář podléhá zvláštnímu kárnému řízení, které vykonává podle osnovy kárný soud složený ze soudců a notářů, z něhož jde odvolání k Nejvyššímu soudu, podobným způsobem složeného. Ke jmenování notáře vyžaduje se státní občanství, svéprávnost, právnická studia, praktická zkouška státní a podle osnovy i doktorát, dále praktická služba po dobu nejméně pěti let, z čehož nejméně 4 roky u notáře. Rozumí se, že se vyžaduje znalost státního jazyka. Notáři jsou povinni složit kauci resp. dáti se pojistiti proti povinnému ručení za škody způsobené úřadováním. Jejich působnost jest stanovena různými zákony a jest výhradná, pokud se týká sepisování listin o důležitých právních jednáních, a to: o smlouvách svatebních, smlouvách trhových, důchodových, zápůjčkách a uznání dluhů mezi manželi, potvrzení přijetí věna, darování bez skutečného odevzdání a o právních jednáních mezi živými osob slepých, hluchých, které neumějí čísti a němých, které neumějí psáti, o společnostech s ručením obmezeným a o vzdání se dědictví.

Dále jest jejich působnost výhradná při osvědčování, že byla předložena listina, že jest někdo na živu, že bylo učiněno někomu určité prohlášení, osvědčení o usnesení valných hromad a správních rad, osvědčení různých skutků, příběhů a stavů, mají-li míti jisté právní účinky, osvědčení, že sdělení mělo určitý obsah a konečně osvědčení místopřísežného prohlášení pro cizinu (to vše podle osnovy nového notářského řádu). Proti tomu konkurují notáři se soudy při osvědčování, že opis listiny souhlasí s prvopisem a při ověřování podpisů; součinnými jsou pak notáři se soudy v řízení mimosporném, zejména pozůstalostním, ve věcech poručenských a opatrovnických, při soudních odhadech v řízení sporném a mimosporném, při soudních dražbách v řízení sporném i mimosporném a při inventurách konkursních. Záležitosti mimosporného řízení mají býti notářům usedlým v sídlech sborového soudu svěřovány obligatorně, kdežto notářům v sídle okresního soudu fakultativně podle úsudku soudcova.

Konečně konkurují notáři s advokáty při zřizování soukromých listin a všech podání na soudy a jiné úřady (mimo stížnosti na Nejvyšší správní

soud), v řízení sporném, pokud není předepsán podpis advokátův, a konečně v řízení trestním jako obhájci.

Notářství jest jednou z nejdůležitějších institucí státních, které určeny jsou k tomu, aby strany při uzavírání právních jednání ve svých soukromých právech byly chráněny. Notář proto nezastupuje žádné ze stran a nesmí hájiti zájmy pouze jediné strany, nýbrž jest povinen státi mezi stranami a působiti v tom, aby pravá vůle stran došla výrazu a žádná ze stran nebyla poškozena. Jeho úlohou jest se snažiti, aby vůle stran byla vyjádřena jasně a určitě tak, aby zamezeny byly veškeré spory. Proto také ve všech státech přikládá se notářství co největší důležitost a zejména ve státech románských, jakož i v Německu a Nizozemsku jest působnost notářů valně rozšířena, takže ve státech těch se takměř stávají výhradními osvědčovacími orgány. Ve Francii konala se v březnu roku 1869 k popudu společnosti pro srovnávací zákonodárství zvláštní anketa, k níž přibráni byli presidenti nejvyššího soudu kasačního, císařští advokáti pařížští, advokáti při soudu kasačním a vynikající notáři, kterážto anketa měla za účel zkoumati, zdali by bylo záhodno instituci notářskou zrušiti, či nadále ponechat. Konečné usnesení této ankety vyznělo jednomyslně v ten smysl, že notářský ústav musí býti zachován a ústy P. Pradinesa, advokáta při nejvyšším soudu pařížském bylo prohlášeno: „Le notariat est la base d'une bonne justice quand il n'en tient pas lieu.“

Také u nás v prvních letech naší samostatnosti objevila se snaha notářství zrušiti, po případě zestátniti, nebo sloučiti s advokací, což narazilo na odpor všeho notářstva, a nedoznalo by ani souhlasu obecnstva, které si uvyklo na stav notářský a vidí v něm nejlepšího ochránce svých práv. Bylo by však záhodno, aby notářství, které za Rakouska bylo sešněrováno a jehož působnost byla co nejvíce omezena, bylo vybaveno opět co nejširší působností a zejména, aby vymezena byla přesně hranice působnosti všech tří stavů justičních: soudu, advokacie a notářství. — Soudcova působnost má býti omezena pouze na činnost rozhodování ve sporech a věcech trestních. Činnost advokátova má býti pouze činností zastupovací ve všech záležitostech právních a činnost notářova má býti omezena na činnost osvědčovací, kteráž však má býti jemu přikázána výhradně s vyloučením stavů jiných. Touto osvědčovací činností jsou i úkony soudního neb úředního komisařství, neboť i ty nejsou ničím jiným nežli osvědčováním právních skutečností a jednání.

K této dělbě práce jednou dojíti musí. Soudce nad stranami právo přisuzuje a rozhoduje na čí straně je právo, advokát zastupující jedinou stranu

domáhá jí k právu a hájí její právo, notář mezi stranami upravuje soukromoprávní nároky jejich, aby k rozporu nedošlo. Dělbá ta odpovídá trojí funkci justice: právo přisuzovati, právo hájiti a právo zabezpečovati.